

Kar Maymunları

Japonya'nın Honshu Adası'nda yaşayan ve kendilerine özgü bir yaşam biçimi sürdüren Jacuzzi-makakları ya da kar maymunları, yaşam alanları giderek daralınca dağlık Nagano bölgesine göç etmek zorunda kaldılar. Ancak bu bölgede sert ve soğuk kış koşulları hâkimdi. Oysa onlar sıcaklığı çok seviyorlardı. Sonunda, soğuktan korunmak ve ortama uyum sağlamak için ilginç bir yola başvurdular. İşte kar maymunlarının yaşamından kimi kesitler...

JAPONYA'nın dağlık bölgesi Jigokudani'deki Cehennem Vadisi. Hava nemli ve soğuk. Yaklaşık iki düzine kırmızı yüzlü maymun, küçük bir havuz büyüklüğündeki jeotermal suyun içinde yüzyüyor. Ocak ayının bu kasvetli ve soğuk havasında gökyüzünden ağır ağır kar taneleri düşüyor. Bunlar da kahverengi kürkklü kar maymunlarının kafaları üzerinde birikip komik başlıklar oluşturuyor, onlara tuhaf bir görünüm kazandırıyor. Öyle görünüyor ki maymunlar bu soğuk ve gri kış gününe biraz hüzünle bakıyorlar.

Aslına bakılırsa, Jacuzzi-makakları olarak da bilinen kar maymunları, Tokyo'nun 250 km kuzeybatısındaki 2000 m'lik doruklarla çevrili bu soğuk yurtlarında pek de kendi istekleriyle yaşamıyorlar. Birkaç yıl öncesine değin bu maymunlar soğuk havalardan kaçmak amacıyla daha güneylere inerlerdi; ama artık oralarda barınabilecekleri yer kalmadı. Yaşadıkları ormanlar yok edildi. İnsan türünün üstünlüğü sonucunda o bölgeler otoyollar, raylar, yerleşim alanları, kayak pistleri, çelik ve betonla kaplandı. İşte bu nedenle bu maymunlar geçen yıl kış olimpiyatlarının oynandığı Naga-

no'ya geldiler ve bölgede kar maymunları olarak tanındılar.

Primatologlar bu maymunları, virgül biçimli burun delikleri nedeniyle Asya kıtasının değişik bölgelerinde yaşayan makak cinsinin 15 değişik türüne dahil etmişler. Bilimsel adları *Macaca fuscata* olan makaklar, halk dilinde kırmızı yüzlü makaklar olarak biliniyor. Erkek makakların ağırlığı 14 kg'a, boylarıysa kısa kuyrukları dahil 1 m'ye kadar ulaşabiliyor. Bu özelliklerinden dolayı kırmızı yüzlü makaklar, bütün makaklar arasında en büyük boya sahip. Ayrıca en kuzeyde yaşayan makak türü yine kar maymunlarıdır.

Kar maymunları, geçen yıl kış olimpiyatlarının oynandığı dağlık Nagano bölgesinde yer alan Jigokudani'deki Cehennem Vadisi'ne göç etmişler.

Nagano'nun yüksek bölgelerindeki kar maymunlarının gündelik yaşamı karda oynamak ve jeotermal sular da yüzmekle geçiyor. Bebekler, annelerinin sırtına tutunarak onlarla birlikte geziniyor ya da annelerinin kucığında uyuyor; çocuklar saklambaç oynuyor, yaşlı maymunlar kendilerini ağaç dallarından sarkıtıyor ya da dalların üzerine oturarak sessizce etrafa bakınıyor. Dişi maymunlar birbirlerinin kürklerini bakıma alıyor, bit ve pireleri ayıklayıp tarıyor. Güçlü maymunlarsa birbirlerini kovalıyor, azı dişlerini göstererek birbirlerini korkutuyor; bazıları karı küçük topaklar haline getirip kaldırıyor, ama kesinlikle ötekini hedef olarak atmıyor.

Jeotermal kaynaklarıyla insanlarca da bilinen Jigokudani'deki Cehennem Vadisi'nde başlangıçta yalnızca 25 makak vardı. Günümüzde bu bölgeye üç maymun topluluğu art arda geliyor. Toplam 360 maymun bağırsık çağırış içinde 43°C sıcaklıktaki sular da yüzyüyor.

Nagano'daki Cehennem Vadisi'nde kar fırtınaları görülmeye başlayınca, Japon makaklarının da yüzme mevsimi başlamış oluyor. 43°C sıcaklıktaki jeotermal suyun içine dalmış olan makakların yalnızca kırmızı yüzlerine düşen kar ve buzla kaplı başları görünüyor.

Shogo Hara adında 70 yaşında bir Japon, 1962 yılından bu yana makakları besliyor. Bunu yapmasının nedeni, maymunlara beslediği aşırı sevgiden çok çevredeki çiftçilere verdikleri zararı önlemektir. Aslında Japonlar doğaya karşı çok saygılılar. Ancak vahşi doğadan çok, yapay olarak ehlileştirilmiş doğaya değer veriyorlar. Bonsaileri buna örnek gösterebiliriz. Doğa, estetik-sembolik biçimlere dönüştürülüyor ve ancak o zaman doğal olarak kabul ediliyor.

Japonların doğaya karşı bu yaklaşımlarını açıklamak mümkün. Çünkü Japonya, başka ülkelere oranla, doğa felaketlerinin en sık görüldüğü ülkedir. Her yıl binlerce deprem adayı sarsmakta, yanardağlar püskürmekte, hortumlar ortalığı kasıp kavurmakta, tsunami dalgalarının kıyı bölgelerine çarpmasından dolayı buraları seller basmakta ve her yıl yüzlerce insan ölmektedir.

Makakların yaşam alanları özellikle son 50 yılda hızla daraldığı için hayatta kalanlar giderek daha küçük ormanlarda yaşamaya zorlanıyor. Ancak ormanlarda hepsine yetecek kadar besin olmayınca bir kısmı tarım arazilerindeki ürünle besleniyor. Maymunlar genelde vejetaryen olup vahşi doğada yetişenlerle tarım amaçlı yetiştirilen bitkiler arasında ayırım yapmıyorlar. Arada sırada da böcekler ve küçük omurgalı hayvanlarla besleniyorlar.

Nippon'un şintoist-budist mitolojisinde üç bilgin makaktan söz edilir.

Bunlar yüzyıllardan beri insanlar hakkında yalnızca iyi şeyler söylerler. Eski dönemlerden kalma resimlerde bu üç bilgin maymun yan yana otururken gösterilir. Maymunlardan birincisi elleriyle gözlerini, ikincisi kulaklarını, üçüncüsüye ağzını kapatmaktadır. Maymunlar kısaca şu mesajı verirler: "Biz kötülük görmeyiz, kötü şeyler duymayız ve kötü şeyler konuşmayız." Oysa şimdilerde yakınmaları için haklı nedenleri var. Japon makakları, çiftçiler tarafından ürüne zarar verdikleri için kovalanır, takip edilir, tuzaklarla yakalanır, zehirlenir ya da silahla öldürülür. Yalnızca tek bir maymun topluluğu bile bir çiftçinin bütün yıllık ürününü talan edebilir. Ürünün pirinç, soya fasulyesi, şeftali, elma ya da turuncuğil olması fark etmiyor. O nedenle devletin de teşvikiyle her yıl

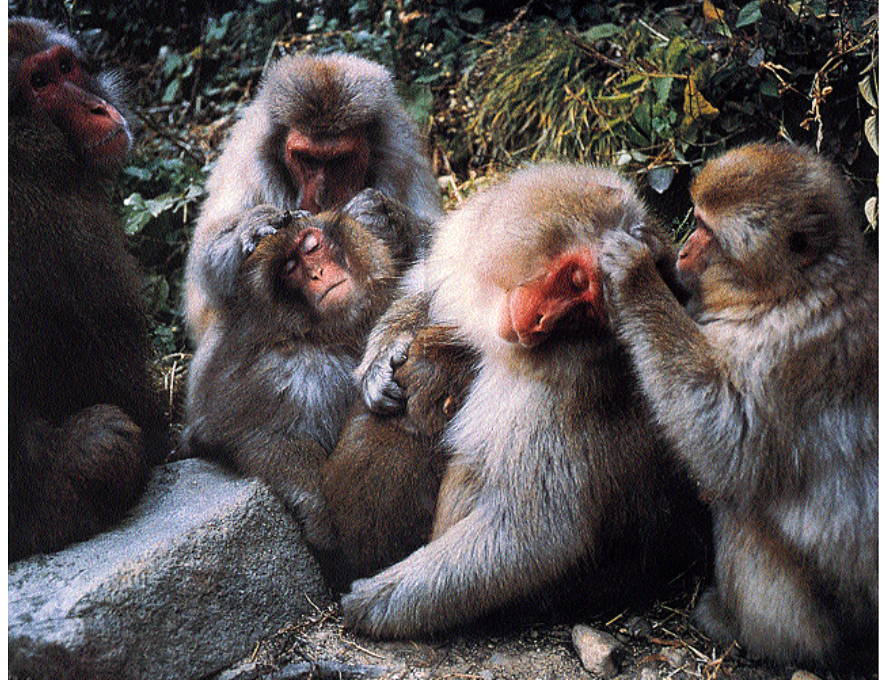

yaklaşık 5000 maymun yakalanıyor. Yakalananlar ya hayvanat bahçelerine ya da ilaç ve kozmetik araştırma laboratuvarlarında denek olarak kullanılmak üzere veriliyor. Maymunların bir kısmı ise daha yoldayken ölüyor.

Bilim adamlarına göre bu maymunlar doğaya çok iyi bir biçimde uyum sağlayabilen canlılar arasında sayılıyor. Dahası bunlar, maymunların yaşamında kültürel bir evrimin oluşmasına yol açmışlar.

Kyoto Üniversitesi'ndeki primat merkezinde araştırma yapan bilim adamları Japonya'ya ait dört büyük adanın üçünde ve daha küçük adalarda yaklaşık 50 000 makakın yaşadığını tahmin ediyorlar. Ancak, bu bilim adamları maymunların doğadaki yaşamlarından çok tutsak hallerine ilişkin bilgi sahibiler.

1950'li yılların başında, güneyde yer alan küçük Koshima Adası'nda bu bilimsel açığın kapanmasına yönelik

Birbirini okşamak, birbirine sokulmak ve hatta öpüşmek makak topluluklarının başlıca sosyal davranışlarıdır. Bilim adamlarının "sosyal kürk bakımı" olarak tanımladıkları davranış sırasında maymunlar büyük bir şevkle grup liderlerinin kürklerini bakım altına alırlar. Bebeklerse anneleri tarafından kucağa alınıp sevilir.

çalışmalar başlatıldı. Japon biyologlar bu bölgede maymunların yaşamlarını gözlemlemek üzere bir gözlem istasyonu kurdular. Ancak sık ormanda makakların peşinde sürünmekten diğer toplulukların izini kaybeden araştırmacılar sonunda hayvanları açık bir alana getirmeyi başardılar: Sahildeki kumun üzerine yem olarak birkaç yerelması yerleştirdiler. Böylece primatolojide en ilginç açık arazi deneylerinden birisi başlamış oldu.

İmo adında küçük bir dişi maymun yerelmelerini yerken kumun ağızda çirtirdamasından oldukça rahatsız olmuş olmalı ki çok geçmeden yerelmelerini yakınlardaki bir dereye yıkayarak yapışan kumları temizledi. Bu davranışı öteki genç makaklar da benimsedi. Ancak bir gün, yerelmelerini çok tatsız bulmuş olmalılar ki daha uzun bir yolu kat ederek denize ulaştılar ve yerelmelerini her ısırıştan önce tuzlu deniz suyuna batırdılar. Böylece maymunlar tuz kullanarak yiyeceklerini daha lezzetli hale getirmeyi öğrenmiş oldular.

İmo, biyologlar tarafından serpiştirilen buğday tanelerini yemede de yine oldukça yaratıcı davrandı. Buğday tanelerinin olduğu kumu avuçlarına alıp dik olarak denize yürüdü ve avuçlarındakini denizi attı; sonra da yüzeyde yüzen buğday tanelerini alarak iş-

tahta yedi. O dönemlerde, Bernhard Grzimek adında bir bilim adamı, insanın belki de 5 ya da 6 milyon yıl önce bu şekilde dik yürümeye başladığını öne sürmüştü.

Ancak şurası bir gerçek ki yaratıcı bir dişi maymun ait olduğu gruba yeni bir yeme kültürü kazandırmıştı. Birkaç yıl içinde diğer maymunlar da bu akıllıca taktiği benimsediler ve gelecek kuşaklara aktardılar. Böylece yerel bir gelenek oluştu.

Amerikalı zoolog Dobzhansky'ye göre kültür; öğretme ve öğrenme, örnek alma ve taklit etme yoluyla, yatay olarak bireyden bireye, dikey olarak

da kuşaktan kuşağa geçen bilgilerin ve davranış örneklerinin tümüdür.

Bir kültürün oluşması için gerekli koşullar, öğrenme yeteneğinin ve güçlü sosyal bağların olmasıdır. Böyle bir kültürün oluşması ancak çok gelişmiş sosyal zekâyâ sahip canlılardan beklenir. Uzun süre bunun yalnızca insanlara özgü bir özellik olduğu düşünüldü. Ancak bazı maymun topluluklarının da bu özelliklere sahip oldukları konusunda antropologlar ve primatologlar hemfikir.

Başka makak toplulukları kendi geleneklerini geliştirdiler. Burada, yaşlı erkek maymunların tersine, genç

Makaklar suyu çok sever. Bazı makak toplulukları, primatologların denize ve nehirlere attıkları yem sayesinde suyla ilgili korkularını tümüyle yendiler. Hatta bazı topluluklar midye ve karides avına çıkıyorlar. Kimileriye yalnızca eğlenmek amacıyla suyun içine dalıyor.

ve dişi maymunlar değişime açık davrandılar. Bazı maymunlar bir anda midye kırmaya başladılar, bazıları denize atılan fıstıkları toplarken yüzmeyi ve dalmayı öğrendiler, başkalarıysa ağaç kabuğunun ve kuş yumurtalarının son derece lezzetli olduklarını fark ettiler. Hatta bir grup maymun küçük karidesleri yakalamayı öğrendi: Maymunlar kollarını, karidesler gelip kollarına yapışana kadar hareketsiz bir biçimde suyun içinde tutuyor; sonra da onları afiyetle yiyorlardı.

Hayvanlar bu tür teknikler geliştirerek -örneğin doğanın sunduğu jeotermal havuzlarda yüzmeye gibi- değişen çevre koşullarına kolayca uyum sağlayabiliyor. Japonya'da, yaklaşık 12000 değişik bölgede yeraltından sıcak su çıkıyor. Ama yalnızca Cehennem Vadisi'ndeki jeotermal sular primatlar tarafından kullanılıyor.

Makakların nasıl suya girmeye başladıkları bilinmiyor. Öyle tahmin ediliyor ki yaramaz bir bebek maymun oyun sırasında sıcak suya düştü ve onu kurtarmak amacıyla anne maymun da hemen arkasından suya atladı ve sonra da suyun sıcaklığından hoşlanarak çıkmadı. Shogo Hara, 36 yıl önce maymunlara yem vermeye başladığında, maymunlar sıcak suyu keşfetmişti, birkaç maymun boyunlarına kadar suyun içinde yüzüyordu.

Maymunlar gözleri kapalı keyifle sıcak suyun içinde yüzüyor, bu arada da kürkleri bir başka maymun tarafından bakıma alınıyor. Bilimsel olarak "sosyal kürk bakımı" şeklinde tanımlanan bu davranış sırasında maymunlar birbirlerinin kürklerini tarıyor, pire ve bitleri temizliyor. Araştırmacılar, may-

munlarda pire ve bitin sanıldığı kadar yaygın olmadığını belirtiyorlar. Maymunların birbirlerini taramaları ve okşamaları, aralarında barışın hâkim olmasını, ilişkilerinin sağlamlaşmasını ve toplulukta birlik ve beraberlik duygusunun güçlenmesini sağlıyor.

Ancak, Shogo Hara yanında getirdiği kutudan soya fasulyeleriyle dolu torbayı çıkarıp beyaz eldivenleriyle onları beslemek üzere hamle yaptığı anda aralarındaki barış havası birden yok oluveriyor. Bir anda ortama bağırıp çağırma ve itiş kakış hâkim oluyor. Shogo Hara, kargaşayı önlemek amacıyla yemi geniş bir alana serpiştiriyor.

Grubun en güçsüzlerine de yiyecek kalmalı. Yaşlı adam her gün gelip maymunları besliyor, ama artık bu yaptığının anlamı üzerine kuşku duymaya başlıyor.

Japon primatologlar da araştırmacılara hizmet eden bu yem desteğinin uzun vadeli bir çözüm olmadığını düşünüyorlar. Tersine, maymunlara yem verilmesi, sorunun büyümesine yol açıyor. Hayvanlara yem verilen ve bilimsel gözetim altında bulunan değişik yerlerde nüfus patlaması yaşanmış. Öyle görünüyor ki birçok maymun yine çiftçilerin ürünüyle beslenecek. İyi niyetle başlanan girişimin sonu yaklaşıyor. Vahşi doğada kendi kendilerine yaşayan makaklarla ilgili yapılacak araştırmalar sonucunda belki de insanlarla maymunların birbirleriyle nasıl daha iyi geçinebilecekleri konusunda çözümler bulunacak. Ancak şurası bir gerçek: İnsan tarafından talan edilmiş yaşam alanları bir daha geri gelmeyecek.

Maymunlar karınlarını doyurur doyurmaz, sanki onları hiçbir insan hiçbir zaman anlayamayacakmış gibi yine hüznü hüznü etrafa bakıyorlar.

Ayşegül Yılmaz Günenç

Kaynaklar:
Sülberg, H., "Richtig Abgebrüht", *GEO*, Mart 1998
Chapais, B., "Machiavel Chez Les Macaques", *Recherche*, Mart 1998

Genç makaklar için yiyecek bulma bir oyuna dönüşüyor. Makaklar, karla kaplı alanlar üzerinde çılgınca zıplıyor ve takla atıyorlar. Sonra da düştükleri yerlerde yem arıyorlar. Bazılarına içindeki soya fasulyelerini ve buğday tanelerini ayıklamak üzere kocaman kar topaklarını götürüyor.

